

Tekenen in de Tijd 79

24-30 januari 2021

Deze zondag was het in de Rooms-Katholieke Kerk de Zondag van de Heilige Schrift en begon de Maand van de Bijbel. Erik Borgman laat zich door paus Franciscus verleiden op verrassende manier theologisch door te denken over de betekenis van de Bijbel voor geloof en kerk.

Deze zondag, 24 januari, sloten wij in het Huis van Dominicus de bidweek voor de eenheid van de christenen af met een online-viering. Voorgangers waren dominee Mariska van Beusichem van de Protestantse Gemeente Utrecht-West, Michiel Kersemaekers van de Antoniusgemeenschap en lekendominicaan Leny Beemer van het Huis van Dominicus. De viering is via onze website nog terug te kijken.

Meteen aansluitend is het van 24 januari tot en met zondag 21 februari de Maand van de Bijbel. Het initiatief daartoe komt niet van kerken, maar van diverse mediabedrijven die zich verbonden weten met de Bijbel. De bedoeling is 'ook andere mensen en instanties in beweging te krijgen en aandacht te genereren voor dit Boek der Boeken', aldus het persbericht. In een boekje dat bij gelegenheid van deze maand werd gepubliceerd, gaat het niet over het culturele en historische belang van de Bijbel, zoals zo vaak, maar secretaris – 'scriba' – René de Reuver van de Protestantse Kerk in Nederland en bisschop Gerard de Korte van 's-Hertogenbosch vertellen elkaar in brieven wat de Bijbel voor hun geloof betekent. Het boekje waarin de brieven te lezen zijn, getiteld *Houvast: Zoeken naar de bron van hoop*, laat de feitelijke eenheid van christenen zien. Hoewel de toon verschillend is, vertoont het geloof waar beide kerkleiders van getuigen grote overeenkomsten. Zie <https://www.adveniat.nl/webwinkel/577/houvast>.

Het boekje blijft wel een beetje braaf. Van mij mag er volgend jaar wel een boekje komen met getuigenissen van migranten en vrouwen, of anderen die onder moeilijke omstandigheden steun aan de Bijbel hebben gehad. In de geloofscursus voor nieuwkomers die wij vorig jaar in het Huis van Dominicus organiseerden, bleek hoe aangrijpend verhalen daarover kunnen zijn.

In de Rooms-Katholieke Kerk is het 24 januari voor de tweede keer de Zondag van het Woord van God. De Nederlandse bisschoppen publiceerden met het oog op de viering van deze zondag een brochure met tips over het lezen van de Bijbel in de huiselijke kring en in coronatijd, maar ook met uitleg over de bijzondere plaats van de Bijbel in de katholieke liturgie. De brochure is hier te vinden:

<https://www.rkkerk.nl/wp-content/uploads/2021/01/2021-01-24-Zondag-van-het-Woord.pdf>.

De brochure besteedt echter geen aandacht aan de verrassende visie die paus Franciscus op de betekenis van de Bijbel voor de kerk ontwikkelde in een apostolische brief die was gedateerd op 30 september 2020, de datum dat werd herdacht dat de heilige Hiëronymus van Stridon (347-420) zestienhonderd jaar eerder gestorven was. Paus Franciscus herinnert eraan dat Hiëronymus, een van de vier grote kerkvaders van het Westen, tussen 390 en 405 de Bijbel uit het Hebreeuws en het Grieks in het alledaags Latijn van zijn dagen vertaalde. Deze Vulgaat-vertaling zou tot de tijd van de reformatie de Bijbel van de Westerse christenheid blijven, en na de reformatie nog lang de Bijbel van de Rooms-Katholieke Kerk.

Paus Franciscus presenteert in zijn apostolische brief, naar de beginwoorden *Scripturae Sacrae affectus* getiteld, 'Liefde tot de Heilige Schrift', Hiëronymus vooral als vertaler. Om uit te leggen wat dit betekent, sluit de paus aan bij een gedachte van de Franse filosoof Paul Ricoeur (1913-2005). Ricoeur presenteert vertalen als vorm van wederzijdse gastvrijheid. Geen enkele vertaling is perfect in de zin dat zij volledig overeenkomt met het origineel en hetgeen het origineel te zeggen heeft volledig inzichtelijk weet te maken in een andere taal. Dit maakt de vertaler in de visie van Ricoeur echter geen verrader, zoals het Italiaans spreekwoord wil – *Traduttore, traditore!* –, maar een verbinder van twee werelden. Deze werelden worden niet aan elkaar gelijk, maar zijn ook niet langer vreemd aan elkaar. Ricoeur spreekt van een 'taalkundige gastvrijheid' (*hospitalité langagière*) waarbij, zoals hij het uitdrukt, het plezier zelf ten dele te leven in een andere taal wordt gecombineerd met het plezier het woord van de vreemdeling bij zichzelf te ontvangen en welkom te heten in het eigen huis. Door zichzelf in het vreemde te laten verwelkomen als vreemd en anderzijds het vreemde zelf te verwelkomen, is het vreemde niet geheel vreemd en het eigen niet langer zonder meer eigen. Er ontstaat een vorm van gemeenschap waar niet het ene het andere onderdrukt, noch het andere het een overmeestert. Een gemeenschap van wederzijdse gastvrijheid.

Met excuses aan degenen voor wie dit allemaal filosofische geneuzel is, maar het brengt paus Franciscus tot een wat mij betreft fascinerende gedachte. Voor hem draait het in het geloof en de kerk om het voortdurend vertalen van het Woord van God in steeds nieuwe culturen. Dit gebeurt door de Bijbelse teksten die dit Woord ter sprake brengen in steeds weer andere talen te vertalen. Langs deze weg krijgt Gods Woord steeds gastvrijheid in nieuwe culturen en deze culturen krijgen via de Bijbelvertalingen gastvrijheid bij Gods Woord. Als 'een gemeenschap de verkondiging van de verlossing aanneemt, bevrucht de heilige Geest haar cultuur met de veranderende kracht van het evangelie', schrijft paus Franciscus. Het evangelie krijgt gastvrijheid in de betreffende cultuur. Deze cultuur echter wordt eveneens gastvrij opgenomen in het evangelie. Elke cultuur voegt dus iets toe aan het verstaan van het evangelie en toont daarin zijn gelovige waarde.

Als paus Franciscus benadrukt dat de Bijbel opnieuw moet worden vertaald naar de taalkundige en mentale categorieën van de wereldwijde gesecculariseerde cultuur van vandaag, gaat het hem er niet simpelweg om deze cultuur opnieuw te kerstenen. De kerk verrijkt de cultuur met de evangelische boodschap, zeker, maar de kerk op haar beurt verrijkt zich volgens de paus ook met de juwelen die deze cultuur representeert (vgl. Jesaja 61, 61,10). Hierdoor zal het verstaan van de Bijbel veranderen, en daarmee in zekere zin de Bijbel zelf als de instantie die het Woord onder ons aanwezig stelt. Dit is volgens paus Franciscus geen probleem, maar precies *hierin* toont de Bijbel zich heilige Schrift: dat zij dankzij de heilige Geest steeds weer anders spreekt in andere culturen en nieuwe vertalingen. De Bijbel vindt door de eeuwen heen en zich verspreidend over de wereld steeds nieuwe weerklank. Zo wordt het Woord van God steeds voller verstaan.

Culturen zijn dus niet alleen ontvangers van het Woord van God zoals dat in de Bijbel spreekt, maar dragen actief bij aan het verstaan ervan. Dit betekent een buitengewoon creatief verstaan van het katholieke idee dat niet alleen de Bijbel, maar ook de gelovige traditie deel is van Gods openbaring. De kerk en het geloof hebben in de visie van paus Franciscus te winnen bij missionering: het nieuwe verstaan van anderen.

Dit opent nieuw zicht op zowel de Bijbel als op de eenheid van de kerk. Maar deze tekst is al te lang, het voert te ver daarop nu nog in te gaan. Ik heb mij voor deze keer ongeremd laten meeslepen door mijn theologische fascinatie. Voor wie het te veel is, sorry. Voor wie het niet genoeg is en wil lezen welke consequenties ik hieruit trek, zal moeten wachten tot het verschijnen van het volgende deel van mijn *Alle dingen nieuw*, vrees ik. Daar komt de vraag uitvoerig terug hoe de Bijbelse teksten onze werkelijkheid openen, en hoe onze werkelijkheid de Bijbelse teksten. En hoe zij zo elkaar doen spreken van God.

Erik Borgman, lekenDominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus